

Selâhaddîn Eyyûbî

David Nicolle, Çev. Doğan Mert Demir

İstanbul, Kronik Kitap, 2021, 64 sayfa, ISBN: 978-625-7631-08-2.

Mehmet Akif YILMAZ*

Selâhaddîn Eyyûbî kitabının yazarı David Nicolle, 1944 yılında doğmuştur. Uzun yıllar BBC'nin Arapça servisinde çalışmıştır. Londra'da Şark ve Afrika Çalışmaları Fakültesinde yüksek lisans, Edinburgh Üniversitesinde ise doktora eğitimini tamamlamıştır. Orta Çağ İslâm savaş tarihi üzerine birçok kitap ve makale yayımlamıştır. Kitabı Türkçeye kazandıran Doğan Mert Demir de Orta Çağ Akdeniz'i alanında doktora öğrenimini sürdürmekte olup, denizcilik tarihi kaynaklarının Türkçeye kazandırılması için Arapça ve İngilizceden metinler çevirmektedir. Editörlüğünü yaptığı *Salâhaddîn'in Gemileri* (Babil Kitap, 2019), Malcolm Barber'in *Haçlı Devletleri Tarihi* (Kronik Kitap, 2021) ve Peter Lehr'in *Korsanlar* (Yeditepe Yayınları, 2021) kitaplarını da Türkçeye kazandıran isimdir. Kitabın çizeri, 1950 doğumlu Peter Dennis ise Liverpool Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde resim eğitimi almış, başta *Osprey* dizisi olmak üzere çok sayıda tarih kitabına katkı sunmuştur. Hâlen Birleşik Krallık'ta çalışmalarına devam etmektedir.

İncelemesini yaptığımız kitap, 10 bölüm ve 64 sayfadan ibarettir. "Giriş" ve "Kronoloji" bölümünün akabinde "İlk Yıllar", "Askerî Yaşamı", "Kader Anı", "Kudüs Krallığı'na İlerleyiş", "Hittîn", "Başarıdan Çıkar Sağlamak", "Zaferin Hudusları", "Hasım Komutanlar", "Zihninin Derinliklerinde", "Savaş Bittiğinde", "Sözcüklerin Ardında Bir Ömür" bölümleri gelmektedir. "Ek Okumalar" bölümünü ise "Lügatçe" ve "İndeks" bölümleri takip etmektedir. Kitapta irili ufaklı 21 fotoğraf kullanılmıştır. Ayrıca her biri geniş açıklamalı 5 harita, 9 minyatür ve 4 çizgi görselle okuyucunun zihnî bağlamda

* Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul, makif.ylmz.61@gmail.com

konuları pekiştirmesi amaçlanmıştır. Selâhaddîn'in fetih ve çalışmaları ise tarihî kronoloji ile işlenmiştir. “Giriş” bölümünde, asıl adının Yusuf ibn Necmeddîn Eyyûb üd-Din olduğunu belirttiği Selâhaddîn'in İslâm dünyasının değişim gösterdiği zamanlarda yaşadığını; bu dönemde dinî, ticarî ve kültürel alanlarda Arapların ve Farslar hâkim olmasına karşın, askerî alanda Türklerin hâkim olduğunu; küçük bir bölgede ise Kürtlerin hâkimiyetinin sürdüğünü belirtmiştir. Bu dönemde, İslâm dünyasının kültür merkezinin İran ve Orta Irak'tan daha batıya Kuzey Irak, Suriye ve Mısır'a kaydığını; Musul, Halep ve Dımaşk'ın Abbasi hilafet merkezi Bağdat'a meydan okuduğunu belirtmiştir. Bölgede hâkim güç olan Büyük Selçukluların dağılması sonucunda İmadüddîn Zengî tarafından kurulan Atabey Devleti'nin, oğulları arasında paylaşılması ve Nureddîn'in, Haçlı işgalinin karşısında babasının liderlik rolünü devralması, ilerleyen yıllarda Selâhaddîn'in hamisi olması vurgulanmıştır. Bu sıralarda en güçlü Haçlı kontluğu Kudüs Kontluğu, problemlerle boğuşan Fatimî hilafeti ile ilgilendiğinden Zengîler için ciddi tehdit oluşturmamaktaydı. Gerçek bir devlet olabilmenin, Sünnî İslâm dünyasının halifesinin onayıyla olması gerektiğini büyük âlim Gazzâlî'nin belirtmesine karşın, o dönem Bağdat halifeleri hem ruhani hem de askerî otoriteye sahip olmaya çalışmışlardır. Bu da Selâhaddîn'in Haçlılara karşı verdiği mücadelenin ve onun hükümdarlığının en önemli göstergesi olacaktır.

“İlk Yıllar” bölümünde, Selâhaddîn'in sadece etnik olarak Kürt olduğu; yetiştiği ortamda Türklerin ve Arapların etkisinde kaldığı, eğitimini ve gelişimini bunlar arasında tamamladığı belirtilmektedir. Onun Irak'ın Tikrit şehrinde 1138 yılında doğduğu, babası Eyyûb ve amcası Şirkuh'un Büyük Selçuklu sultanı Muhammed ibn Melikşah'a bağlı askerî görevlerde bulunduğu; henüz bir yaşındayken amcasının cinayetle suçlanması üzerine ailece buradan ayrılarak Musul atabeyi İmadüddîn Zengî'nin himayesine girdikleri; babasının Lübnan'ın savunmasız sınır şehri Baalbek'i yönettiği belirtilmektedir. Zengî'nin 1146 yılında ölmesi üzerine Dımaşk hâkimi Baalbek'i, Dımaşk'a yakın on köyün iktâsı ile güzel bir ev verilmesi karşılığında Selâhaddîn'in babasından savaşız geri aldığı; burada Selâhaddîn'in geleceğin hükümdarı olacak şekilde yetiştiği belirtilmektedir.

Selâhaddîn, hayatının 16 yılını Nureddîn'in hizmetinde geçirmiştir. Onun 1169 yılında amcası Şirkuh'tan Mısır'ın idaresini devralırken hiç de isteksiz olmadığı vurgulanmaktadır. Bundan önce 1167 yılında Nureddîn komutasında Mısır'a giden ordunun, oradaki Haçlı-Fâtımî ittifakını bozguna uğrattığı ve yenilen kuvvetlerin tekrar toparlanması üzerine Selâhaddîn'in 1.000 kişilik bir süvari birliğinin başında İskenderiye Limanı'nı müdafaa ettiği, kuşatma sonucunda anlaşmayla buradan çekildiği ancak Ekim 1168'de Kral Amaury'nin Mısır'a ilerlemesi üzerine Nureddîn'in gönderdiği ordunun, Haçlı istilasına karşı başarılı olduğu ifade edilmektedir. Mısır, Fâtımî halifesinin idaresinde kalsa da ülkenin kontrolünün Nureddîn'e geçtiği, Selâhaddîn'in amcası Şirkuh'u başvezir olarak görevlendirdiği ancak Şirkuh'un aniden rahatsızlanıp ölmesi üzerine Nureddîn'in tercihini Selâhaddîn'den yana kullandığı belirtilmektedir. O yıllarda, iki farklı Fâtımî ordusunun bulunduğu, bunların vezirlerin yönettiği ordu ile Fâtımî halifesinin yönettiği saray alayı olduğu; Selâhaddîn'in başa geçmesine her iki ordunun da muhalefet ettiği, Selâhaddîn'in her ne kadar Fâtımî halifesi el-Âdîd ile dostane ilişkisi olsa da bu

sıralarda devlet üzerindeki Şii İslâm baskısını azaltıp kendi gücünü pekiştirmeye başladığı vurgulanmaktadır.

“Askerî Yaşamı” bölümünde yazar, Fâtımî halifesi el-Âdîd’ın 1171 tarihinde ölmesi sonucunda Mısır’da hiçbir alanda istikrarın kalmadığını belirtmektedir. Kısa bir süre sonra Selâhaddîn, Suriye’ye göndermesi gereken ödemeleri göndermeyerek, Haçlılarla savaşmak niyetiyle, esas gücünü Türklerin oluşturduğu, Kürtlerden de komutanları olan özel ordusunu güçlendirmeye başlamıştır. Böylece Nureddîn ile ters düşmüştür. Eyle’nin alınmasıyla İspanya, Kuzey Afrika ve Mısır’dan gelen Müslümanların hac yolu güvenliğinin sağlandığını ifade edildikten sonra Selâhaddîn’in çoğunlukla Müslüman hükümdarlara saldırmış olması onun ciddi eleştirilerle karşılaşmasına neden olmuştur. Yazar, Nureddîn’in 1174’teki ölümünden sonra Suriye’yi de ele geçiren Selâhaddîn’in, bu tarihten sonra Suriye ve bölgesinin âlâ hâkimi olduğunu belirtmektedir. Selâhaddîn’in iyi bir komutan olduğu kadar iyi de bir diplomat ve geniş vizyonlu biri olduğunu; Bizans’la iyi ilişkiler kurmasına karşın Rum (Anadolu) Selçuklu Sultanlığı ile ilişkilerini ihtiyatlı tuttuğunu; Bizans’ın 1176 yılında Miryokefalon mağlubiyetinin onun elini kuvvetlendirdiğini belirtmektedir. Bu bölümde yazar, Selâhaddîn’in askerî mücadelelerini tarihî sıraya göre işlerken, zaman zaman kendi kişisel görüşlerini de aktarmıştır. Yemen’in Fâtımî yanlısı komploların kaynağı olduğunu, Selâhaddîn’in kardeşi Turan Şah’ın acımasız biri olduğunu belirtmesi gibi...

“Kader Anı” bölümünde yazar, Haçlı ordusuna oranla Selâhaddîn’in ordusunun daha zayıf olmasına karşın, yapılacak savaşı kazanması hâlinde Müslüman liderler arasındaki konumunun güçleneceğini belirtmektedir. Bu sefer için ekonomiyi güçlendirme hamlelerinin geldiğini, kardeşi el-Adil’in gayrimüslimlere %1 ek gelir vergisi koyduğunu; 1192 yılında gıda stoku yaptığını, bunun da fasulye örneğinde olduğu gibi gıda fiyatlarının aşırı artmasına sebebiyet verdiğini de eklemektedir.

“Kudüs Krallığı’na İlerleyiş” bölümünde yazar, 13 Mart 1187 yılında Selâhaddîn’in ordusunun toplanması için Dımaşk’ın güneyinde, suyu bol arazili Res’al-Ma’ mevkisine yerleştirdiğini, gönüllüler dâhil değişik bölgelerden gelen askerlerin burada toplandığını; Taberiye Savaşı için Kral Guy’ın bazı tarihçilerin aksine kuzeyden gitme kararının bir hata olmadığını belirtmektedir.

“Hittîn” bölümünde ise yazar, Hittîn köyünde Şuayb Peygamber’in kabrinin bulunduğu inandırıldığını, Taberiye’ye gitmeye çalışan Hristiyan güçlerinin buradan geçmesi gerektiğine inandıklarını, daha sonra yaklaşık 2 kilometre genişliğindeki vadiye ulaşan Haçlı ordularının hayalini Taberiye Gölü’nün serin sularının süslediğini; Selâhaddîn’in ise güney tepelerinden Haçlı ordularını izleyerek ne yapmak istediklerini kolayca anladığını ve komutanı Takıyüddîn’i hızlıca düşmana saldırttığını ifade etmektedir. Hittîn Savaşı’ndan bir önceki gecenin Kadir Gecesi olması nedeniyle Müslümanların da gece boyunca dua, zikir ve eğlencelerle düşman askerlerine uyuma ve dinlenme imkânı vermediğini ilave etmektedir. Haçlı ordusunun zayıf yönünün iyi manevra yapmamak olduğunu, bunun aksine Selâhaddîn’in ise ordusunun zayıf yönlerini iyi gizleyip güçlü yönlerini ortaya çıkarmakta olduğunu belirtmektedir. Yazar, Selâhaddîn’in, bu savaştaki taktiği için 8. yüzyılda Müslümanların savaş sanatını anlatan kitapları iyi

tekkik ettiğini ifade etmektedir. Selâhaddîn'in düşmanın ağır zırhlı süvarilerini dar bir alana sıkıştırdığını söylemektedir. Gece boyunca düşmanın etrafını kuru çalılarla kapattıran Selâhaddîn, sabah saldırıdan önce çalıları ateşe verdiğiğinde güçlü alevler her yanı dumana bürümüştür. Bu durum güneşin sıcaklığı ile birleşince Haçlı ordusuna büyük sıkıntılar çıkarmıştır. Yazarın ifadelerine göre, Müslüman askerlerin ateşle tutuşturulmuş okları da düşman askerlerine ve atlarına oldukça zayıf vermiştir. Gün boyu süren sıkıntılı durumla karşılaşan Haçlı ordusunda 6 şövalye ile birkaç rütbeli asker, Selâhaddîn'in yanına geçerek onu düşmana taarruza teşvik etmiştir. Savaşın başladığı sıralarda Müslüman ordusunun sağ kanadının dağılmasına karşın merkez ve sol kanadının yerlerini muhafaza etmeleri üzerine dağılan birlikler tekrar toparlanmıştır. Yazar, Haçlılara karşı Müslümanların kesin bir zafer kazandığını; Kont Raymond'un ağır zırhlı piyadeleriyle Hittîn köyüne ulaşmasına izin veren Müslümanların, onları arkadan çevrelediklerini, böylece Haçlı ordusunun merkeziyle irtibatını kestiklerini belirtmektedir. Bu arada Komutan Takiyüddîn'in Hristiyanların kutsal saydıkları Gerçek Haç'ı ele geçirdiğinin duyulmasıyla düşman askerlerinin moralinin daha da bozulduğunu, bir şövalyenin Selâhaddîn'i öldürmeye kalkıştığını; nihayetinde her iki tarafın ağır kayıplarına rağmen Müslümanların zafer elde ettiğini ifade etmektedir.

"Başarıdan Çıkar Sağlamak" bölümünde yazar, zaferini her tarafa duyurmayı arzulayan Selâhaddîn'in alelacele Bağdat'taki Abbâsî halifesine mektup yazarak; kralın esirleri olduğundan, 40 binden fazla düşman askerinin öldürüldüğünden ve büyük âlimlerini esir aldıklarından bahsettiğini belirtmektedir. Ayrıca Kudüs'e 1187 yılında başlatılan kuşatmanın, şehrin etrafındaki surların zayıf olup sadece bazı kulelerin sağlam olması nedeniyle fazla uzamayıp, şehrin anlaşmayla teslim alındığı belirtilmektedir. Selâhaddîn'in, Üçüncü Haçlı Seferi'nin olduğu 1191 yılına kadar surları tamir ettirdiği; bu zaferden sonra Dürzîlerle ittifak kuran Selâhaddîn'in, babası ile dört kardeşini öldüren Haçlılardan intikamını aldırarak liderleri Hacı'ya menşur çıkararak, Beyrut taraflarını ona bıraktığı ifade edilmektedir.

"Zaferin Hudusları" bölümünde yazar, Selâhaddîn'in sürekli savaşmak niyetinde olduğunu, bu arada nasıl olduğunu açıklamadan 1188 yılında Batı Avrupa Monarklarının Kutsal Haç'ı aldıklarını ve Üçüncü Haçlı Seferi'ni başlattıklarını; 1189 yılında yapılan savaşta çok sayıda Haçlı askerinin öldürülmesi sonucunda cesetleri kokmaya başladığından Selâhaddîn'in hastalandığını; 1199 yılında Akka'nın Hristiyanlarca ele geçirildiğini belirtmektedir.

"Hasım Komutanlar" bölümünde, Şâver ibn Mücîr es-Sa'dî'nin, Fâtımî Devleti'nin en etkili veziri olduğunu, konumunu güçlendirmek için Haçlılarla ittifak yaptığını; 1163 yılında Dırgam'ın onu vezirlikten indirmesine karşın birkaç yıl sonra tekrar vezirliği aldığını ve bunun 1169 yılında bir suikasta kurban gitmesine kadar sürdüğünü belirtmektedir. Mes'ûd ibn Mevdûd İzzeddîn hakkında ise, onun İmadüddîn Zengî'nin torunlarından olan I. Mesud olduğunu ve Musul'u 1180-1192 yılları arasında idare ettiğini belirtmektedir. Yazar, Renaud de Châtillon hakkında, bazı kaynaklarda *Mesih'in Fili* lakabı ile anılmış olup yıllarını Türk zindanlarında geçirmiş, aynı zamanda kana susamış bir eşkıya olarak tarif edildiğini; kısa zamanda Müslümanların öfkesini kazandığını ve Hittîn Savaşı sonunda Selâhaddîn tarafından bizzat öldürüldüğünü belirtmektedir.

“Zihninin Derinliklerinde” bölümünde ise yazar, Selâhaddîn’in dini açıkça politik, askerî ve diplomatik konumunu güçlendirmek için kullansa da onun dinî duygularındaki samimiyetin sorgulanamayacağını ifade etmektedir. Onun, 1186 Eylülünde müneccimlerin Terazi burcundaki altı gezegenin birleşerek dünyada kasırga çıkaracağı ve dünyanın son bulacağı iddiasına inanmadığını; onun cihadı bir strateji olarak benimsemesine karşın Abbâsî halifesi tarafından desteklenmediğini bildiğini; aile bağlarına önem verdiğini ve gücünü pekiştirmek için çevredeki güçlü kişilerle evlilik yoluyla bağ kurduğunu belirtmektedir.

“Savaş Bittiğinde” bölümünde ise bu savaşların sonucunda ekonomik krizlerin baş gösterdiğini, altın madenlerinin işletilemediğini, bundan en çok da Mısır’ın etkilendiğini; Selâhaddîn’in şehir tahkimatına da ciddi önem verdiğini belirtmektedir.

“Sözcüklerin Ardında Bir Ömür” bölümünde yazar, Müslüman kronikçilerin Selâhaddîn hakkındaki görüşlerinin çelişkili olduğunu ifade etmektedir. Bazıları onu gaspçılıkla suçlasa da bazılarının özellikle de 19. yüzyıl Avrupa toplumunun onu bir kahraman olarak gördüğünü; buna rağmen onun tek dezavantajının, son derece olağanüstü liderlik ve politik becerileri olmasına rağmen Mısır ve Suriye’yi tek bir ideolojik, ekonomik ve askerî birim hâline getirememesi olduğunu belirtmektedir.

Kitap, hacminin küçüklüğüne rağmen hem yazarın hem de çevirmenin desteğiyle zengin içeriğe ve kaynakçaya sahiptir. Gayet anlaşılır ve akılda kalıcı bir dille yazılan bu kitap; Mısır ve Suriye tarihini, toplumunu, kültürünü ve diğer Müslüman coğrafyası ile bağlarını aktarmaktadır. Zengin görseller, orduların hareketlerini gösteren oklarla şekillenen haritalar, kronolojik tarih; ayrıca bizzat yazar tarafından çekilen, günümüzdeki fotoğraflar dikkate değerdir. Kitabın, bu konularda araştırma yapmak isteyenler için başlangıç seviyesinde bir kitap olduğunu düşünmekteyim.